

توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریاها

(تحدید حدود، محیط زیست و کشتیرانی)

در پرتو آراء قضایی بین‌المللی

مؤلفان:

دکتر علی صابرنژاد

مدرس دانشگاه

پری - سپین پور

مدرس دانشگاه

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	صابرنژاد، علی،
عنوان و نام پدیدآور	توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریاها (تحدید حدود، محیط زیست و کشتیرانی) در پرتو آراء قضایی بین‌المللی / مؤلفان علی صابرنژاد، پری حسین‌پور.
مشخصات نشر	تهران: مجد، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۲۳۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۹۴۲-۶
وضعیت فهرست نویسی	فیفا
موضوع	حقوق بین‌الملل دریاها
موضوع	Access to the sea (International law)
موضوع	دادگاه‌های بین‌المللی
موضوع	International courts
موضوع	مرزهای آبی
موضوع	Water boundaries
شناسه خرده	حسین‌پور، پری،
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۷ ت ۹ ص ۱۵۵۵ / KZA
رده‌بندی دیو	۳۴۱/۴۴۱
شماره کتابشناختی	۵۳۳۶۸-۱

هرگونه تکثیر کامل یا قسمی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
مواردی که در متن به درج مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریا (تحدید حدود، محیط زیست و کشتیرانی)

در پرتو آراء قضایی بین‌المللی

مؤلفان: دکتر علی صابرنژاد / پری حسین‌پور

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۷ قیمت: ۲۸۰۰۰ تومان تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۹۴۲-۶

ISBN: 978-600-193-942-6

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۹۶۳۳۸۶

فروشگاه مرکزی: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.com

E-mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۵	بخش اول: توسعه ی حقوق بین الملل در عصر اقتدار قضات بین المللی
۱۶	فصل اول: رویه قضایی بین المللی
۱۷	مبحث اول: مفهوم شناسی رویه ی قضایی بین المللی
۱۸	گفتار اول: اهمیت و جایگاه رویه ی قضایی در حقوق بین الملل
۱۹	گفتار دوم: رویه قضایی بین المللی در معنای عام و خاص
۲۳	گفتار سوم: رویه قضایی بین المللی یا تصمیمات قضایی
۲۴	مبحث دوم: معیار شکلگیری قاعده در چارچوب رویه ی قضایی
	گفتار اول: تعاریف ماده ی ۲۴ کمیسیون حقوق بین الملل و ایجاد و توسعه ی
۲۵	قواعد توسعه رویه ی قضایی
	بند اول: صلاحیت کمیسیون حقوق بین الملل در توسعه ی قواعد حقوق
۲۶	بین الملل
۲۸	بند دوم: نقطه ی تعارض و راه حل آن
۳۰	گفتار دوم: مبانی مستتر در نصریه های مشورتی
	بند اول: نظریه مشورتی دیوان داد استری بین المللی در قضیه خسارت وارده
۳۰	به سازمان ملل متحد ۱۹۴۹
	بند دوم: نظریه مشورتی در مورد حق شرع بر «اندازه ی پیشگیری و
۳۳	مجازات نسل کشی»
۳۸	فصل دوم: نقش رویه قضایی در توسعه ی حقوق بین الملل
۳۸	مبحث اول: چگونگی توسعه ی حقوق بین الملل توسط رویه ی قضایی
۴۰	گفتار اول: تفسیر معاهدات و تأثیر آن بر تمام کشورها
۴۴	گفتار دوم: شناسایی عرف ها
	گفتار سوم: اصل نسبی بودن آراء و چگونگی تأثیر آن در توسعه ی حقوق
۴۹	بین الملل
۵۱	مبحث دوم: رویه ی قضایی بین المللی و تئوری توسعه ی حقوق بین الملل
۵۴	گفتار اول: مفهوم توسعه
۵۵	بند اول: معنای خاص (قانون گذاری و وضع قاعده)
۵۸	بند دوم: معنای عام (شفاف سازی و تدوین و تعدیل عرف های بین المللی)
۶۰	گفتار دوم: تئوری های نقش رویه قضایی در توسعه ی حقوق بین الملل

بند اول: خود محدودسازی قضایی (مخالفین ایجاد قاعده توسط رویه‌ی	
قضایی).....	۶۱
بند دوم: کنشگری قضایی (موافقان ایجاد قاعده توسط رویه‌ی قضایی).....	۶۴
بخش دوم: نقش رویه‌ی قضایی بین‌المللی در تحدید حدود مناطق دریایی	۶۷
فصل اول: تحدید حدود دریای سرزمینی.....	۶۹
مبحث اول: تاریخچه‌ی تحدید حدود دریای سرزمینی.....	۷۰
گفتار اول: قاعده‌ی برد توپ.....	۷۲
گفتار دوم: تعیین محدوده‌ی مشخص.....	۷۳
مبحث دوم: دریای سرزمینی، حقوق و تکالیف دولت دارنده‌ی آن.....	۷۳
گفتار اول: نقش رویه‌ی قضایی بین‌المللی در توسعه‌ی حقوق دولت حاکم بر	
دریای سرزمینی.....	۷۴
گفتار دوم: نقش رویه‌ی قضایی بین‌المللی در توسعه‌ی تکالیف دولت حاکم بر	
دریای سرزمینی.....	۷۵
مبحث سوم: دریای سرزمینی: بدایش مفهوم خط مبدأ مستقیم.....	۷۶
گفتار اول: ظهور سببیت خط مبدأ مستقیم.....	۷۶
گفتار دوم: توسعه و ورود مفهوم خط مبدأ مستقیم در معاهدات.....	۷۹
گفتار سوم: تأکید بر خط مبدأ مستقیم در رویه‌های بعدی دیوان بین‌المللی	
دادگستری.....	۸۰
گفتار چهارم: ورود مفهوم خط مبدأ مستقیم در ب‌های مجمع‌الجزایری.....	۸۴
فصل دوم: تحدید حدود منطقه‌ی انحصاری اقتصادی و فلات قاره.....	۸۶
مبحث اول: منطقه‌ی انحصاری اقتصادی.....	۸۶
گفتار اول: تعریف و مفهوم منطقه‌ی انحصاری اقتصادی.....	۸۷
گفتار دوم: نقش رویه‌ی قضایی در ایجاد مفهوم منطقه‌ی انحصاری اقتصادی.....	۸۸
مبحث دوم: فلات قاره.....	۹۰
مبحث سوم: توسعه‌ی مفهومی اصل انصاف در رویه‌ی قضایی و به‌کارگیری آن	
در تحدید حدود فلات قاره و منطقه‌ی انحصاری اقتصادی.....	۹۳
گفتار اول: مفهوم و گونه‌شناسی اصل انصاف.....	۹۴
بند اول: مفهوم شناسی اصل انصاف.....	۹۵
بند دوم: گونه‌شناسی اصل انصاف.....	۹۶
بند سوم: ظرفیت قاعده‌سازی اصل انصاف.....	۹۷
گفتار دوم: خاستگاه اصل انصاف و ضرورت طرح آن در تحدید حدود فلات قاره.....	۹۸
بند اول: خاستگاه اصل انصاف.....	۹۹

بند دوم: ضرورت طرح انصاف در تحدید حدود فلات قاره	۱۰۰
گفتار سوم: تحولات اصل انصاف در تحدید حدود فلات قاره و منطقه ی	
انحصاری اقتصادی	۱۰۲
بند اول: رویکرد انصاف نتیجه گرا	۱۰۳
بند دوم: رویکرد انصاف اصلاحی	۱۰۷
بند سوم: تعدیل رویکرد انصاف اصلاحی	۱۰۹
گفتار چهارم: تحلیل توسعه ی اصل انصاف در تحدید حدود منطقه ی	
انحصاری اقتصادی و فلات قاره	۱۱۱
مبحث چهارم: اصل تناسب و توسعه آن در رویه ی قضایی بین المللی	۱۱۴
گفتار اول: مفهوم شناسی اصل تناسب	۱۱۵
بند اول: مفهوم لغوی	۱۱۶
بند دوم: مفهوم اصطلاحی	۱۱۷
گفتار دوم: بیگانه اصل تناسب در تحدید حدود دریایی	۱۲۰
گفتار سوم: طرح توسعه اصل تناسب در رویه ی قضایی	۱۲۲
بند اول: جایگاه اصل تناسب در رویه های قضایی بین المللی بعد از فلات	
قاره ی دریای شمال	۱۲۳
بند دوم: رهیافت جدید اصل تناسب تحت رویه ی قضایی بین المللی	۱۲۵
فصل سوم: تأثیر آراء قضایی بین المللی در توسعه ی مفهوم امتداد طبیعی فلات قاره	۱۳۲
مبحث اول: مفهوم معیارهای امتداد طبیعی فلات قاره	۱۳۲
مبحث دوم: توسعه ی مفهوم امتداد طبیعی فلات قاره توسط رویه ی قضایی	
بین المللی	۱۳۶
گفتار اول: تأیید و تأکید بر امتداد طبیعی (توسعه ی سوم)	۱۳۶
گفتار دوم: بسط و گسترش امتداد طبیعی فلات قاره (نام حاکم نری)	۱۳۷
فصل چهارم: شناسایی مفهوم عبور بی ضرر در رویه ی قضایی بین المللی	۱۳۹
مبحث اول: حق عبور بی ضرر	۱۴۰
گفتار اول: طرح تعریف عبور بی ضرر در رویه ی قضایی بین المللی	۱۴۱
گفتار دوم: ورود مفهوم عبور بی ضرر در معاهده ی ۱۹۵۸ ژنو	۱۴۲
گفتار سوم: تکامل مفهوم عبور بی ضرر در معاهده ی ۱۹۸۲ حقوق دریاها	۱۴۳
مبحث دوم: گسترش مفهوم عبور بی ضرر به دریای سرزمینی و آبهای داخلی	۱۴۵
گفتار اول: آبهای داخلی	۱۴۵
گفتار دوم: دریای سرزمینی	۱۴۶
مبحث سوم: توسعه ی نظام حقوقی حاکم بر تنگه های بین المللی توسط رویه	
قضایی	۱۴۸

گفتار اول: جایگاه حق عبور بی‌ضرر در تنگه‌های بین‌المللی در کنوانسیون	۱۹۵۸
۱۴۸.....	
گفتار دوم: جایگاه حق عبور بی‌ضرر در تنگه‌های بین‌المللی در کنوانسیون	۱۹۸۲
۱۵۱.....	
گفتار سوم: حق عبور ترانزیتی در تنگه‌ها	۱۵۳
بخش سوم: نقش رویه‌ی قضایی بین‌المللی در توسعه‌ی حقوق محیط زیست دریایی و کشتیرانی	۱۵۷
۱۵۸.....	
فصل اول: حفاظت از محیط‌زیست دریایی	۱۵۸
مبحث اول: مفهوم و تاریخچه‌ی آلودگی دریاها	۱۵۹
۱۵۹.....	
گفتار اول: تاریخچه‌ی آلودگی دریاها	۱۵۹
۱۶۰.....	
گفتار دوم: گونه‌شناسی آلودگی‌های دریایی	۱۶۰
۱۶۰.....	
بند اول: آلودگی نفتی	۱۶۰
۱۶۲.....	
بند دوم: آلودگی شیمیایی	۱۶۲
۱۶۵.....	
مبحث دوم: حمایت از محیط‌زیست دریایی توسط حقوق معاهداتی	۱۶۵
۱۶۸.....	
فصل دوم: قواعد و مفاهیم توسعه‌یافته توسط رویه‌ی قضایی بین‌المللی	۱۶۸
۱۶۸.....	
مبحث اول: قاعده‌ی تعهد به تلاش مقتضی	۱۶۸
۱۶۹.....	
گفتار اول: تعهد به تلاش مناسبی در رویه قضایی	۱۶۹
۱۶۹.....	
بند اول: قضیه‌ی داوری تریل استر (۱۹۳۸-۴۱)	۱۶۹
۱۷۰.....	
بند دوم: قضیه‌ی کانال کورفو	۱۷۰
۱۷۰.....	
بند سوم: نظریه‌ی مشورتی دیوان راجع به کانالی که در آن تهدید یا استفاده از سلاح هسته‌ای	۱۹۹۶
۱۷۰.....	
بند چهارم: قضیه‌ی گابچی کوف-ناگی ماروش	۱۷۱
۱۷۲.....	
گفتار دوم: قاعده‌ی «تعهد به تلاش مقتضی در حقوق معاهداتی»	۱۷۲
۱۷۴.....	
مبحث دوم: اصل احتیاط	۱۷۴
۱۷۶.....	
گفتار اول: محل اجرای اصل احتیاط	۱۷۶
۱۷۸.....	
بند اول: آلودگی دریایی	۱۷۸
۱۸۰.....	
بند دوم: حق بر محیط‌زیست سالم و مفهوم خسارت	۱۸۰
۱۸۲.....	
گفتار دوم: اصل احتیاطی در رویه‌ی دیوان بین‌المللی دادگستری	۱۸۲
۱۸۲.....	
بند اول: قضیه‌ی گابچی کوف-ناگی ماروش	۱۸۲
۱۸۳.....	
بند دوم: قضیه‌ی آزمایش‌های هسته‌ای (دعوی نیوزیلند علیه فرانسه)	۱۸۳
۱۸۶.....	
بند سوم: قضیه‌ی کارخانه‌ی خمیر (دعوی اکوادور علیه کلمبیا)	۱۸۶
۱۸۸.....	
گفتار سوم: اصل احتیاطی در دیوان بین‌المللی حقوق دریاها	۱۸۸

۱۹۰.....	فصل سوم: کشتی
۱۹۰.....	مبحث اول: مفهوم کشتی
۱۹۲.....	مبحث دوم: تابعیت کشتی
۱۹۲.....	گفتار اول: مفهوم تابعیت کشتی و رویه ی قضایی بین المللی
۱۹۴.....	گفتار دوم: حق بر اعطای تابعیت کشتی در رویه ی قضایی بین المللی
۱۹۵.....	گفتار سوم: «ارتباط واقعی» و نقش رویه ی قضایی در آن
۱۹۹.....	گفتار چهارم: آثار و نتایج تابعیت کشتی
	بند اول: آثار تابعیت با توجه به مقررات کنوانسیون ۱۹۸۶ سازمان ملل
۱۹۹.....	دربار ی ثبت کشتی ها
۲۰۰.....	دوم: آثار تابعیت بر اساس مقررات کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها
۲۰۱.....	مبحث سوم: ثبت و ثبت سند کشتی
۲۰۲.....	گفتار اول: ثبت سند کشتی در معاهدات
۲۰۳.....	گفتار دوم: ثبت کشتی در رویه ی قضایی
۲۰۵.....	فصل چهارم: توقیف کشتی در رویه ی قضایی بین المللی
۲۰۶.....	مبحث اول: توقیف کشتی بر آزادی های فوری
۲۰۷.....	گفتار اول: توقیف کشتی مورد اعمال آن
۲۰۹.....	گفتار دوم: تعقیب فوری
۲۱۱.....	گفتار سوم: توقیف کشتی جنگی
۲۱۳.....	مبحث دوم: آزادی سریع
۲۱۴.....	گفتار اول: مفهوم و شرایط آزادی سریع
۲۱۵.....	گفتار دوم: آزادی سریع کشتی در رویه ی قضایی بین المللی
۲۱۷.....	بند اول: محدوده ی آزادی سریع
۲۱۸.....	بند دوم: منطقی بودن وثیقه
۲۲۱.....	منابع و مأخذ

مقدمه

دشواری اجماع اراده دولت‌ها و ابراز نظر صریح در نبود یک قانون‌گذار مرکزی در عرصه بین‌المللی موجب آن شده است که روبه قضائی بین‌المللی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار باشد. این پدیده در زمینه‌های مختلف حقوقی ملاحظه گردیده است و لذا روبه قضائی در صدد بود است که از یک طرف قواعد نانوشته حقوق بین‌الملل و یا به عبارتی حقوق عرفی، را شناسایی و معرفی نماید و از طرف دیگر با ارائه تفسیر از مقررات بین‌المللی نوشته یا به عبارتی معاهدات، اجرای این دسته از موازین بین‌المللی را تسهیل نماید.

درواقع امر باید بیان نمود که در عمر وظیفه‌ی اصلی محاکم قضایی به حل و فصل اختلاف محدود نگردیده، بلکه در تمامی حقوق بین‌الملل نیز مشارکت داشته‌اند. با توجه فقدان رکن قانون‌گذاری مستقلی در حقوق بین‌الملل، که به اصلاح و تغییر مقررات حقوق بین‌الملل بپردازد، نهادها و محاکم قضایی از طریق رویه‌ی قضایی در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل مشارکت نموده‌اند، که این موضوع در حقوق بین‌الملل دریاها نیز مصداق دارد. در حقوق بین‌الملل دریاها رویه‌ی قضایی دیوان بین‌الملل دادگستری و دیوان بین‌المللی حقوق دریاها از مهم‌ترین عواملی هستند که در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریاها نقش داشته‌اند، هرچند که در ادامه و در تکمیل اقدام این نهادها نمی‌توان نقش مراجع داوری را نیز انکار نمود. در این راه دیوان بین‌المللی دادگستری به‌عنوان اصلی‌ترین کن‌قضایی جامعه‌ی بین‌المللی ضمن اعمال قواعد حقوقی موجود، شرایط اجتماعی و تغییرات آن را مدنظر قرار داده؛ به عبارتی دیگر می‌توان بیان داشت که محاکم بین‌المللی و رویه‌ی قضایی آن‌ها نقش مرکزی در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دارد و با وجود آن که وظیفه اصلی این محاکم حل و فصل اختلاف است، به لحاظ ویژگی خاص جامعه‌ی بین‌المللی، دیوان از طریق قاعده سازی در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل مشارکت می‌نمایند. چنانچه در رویه‌ی دولت‌ها، نه بریتانیا و نه هیچ کشور دیگری نتوانست به وجود حق ترسیم خط مبدأ مستقیم

آن چنان که «دیوان بین‌المللی دادگستری»^۱ در قضیه‌ی شیلات به آن حکم کرده بود، اعتراض کند. محاکم و دیوان‌های بین‌المللی از یک طرف ملزم به حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات بین‌المللی هستند و از طرف دیگر در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل مشارکت داشته و دارند، در نتیجه سیاست این محاکم، حل و فصل اختلاف و توسعه‌ی حقوق بین‌الملل به صورت توانمند است. لذا در حل اختلافات، قواعد حقوقی را به صورت مکانیکی اعمال نمی‌کند، بلکه با اعمال واقعی حقوق در جامعه، در شکل‌گیری تدریجی قاعده‌ی محض حقوقی مؤثر است. در همین راستا نقش رویه قضایی دیوان بین‌المللی دادگستری در فرآیند توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریاهای در قضیه‌ی همچون فلات قاره‌ی دریای شمال (میان آلمان و دانمارک و آلمان و هلند در ۲۰ فوریه ۱۹۶۹) به تحلیل نظریاتی همچون بحث خط نصف معطوف گردیده و آن را جز ذاتی دکترین فلات قاره نمی‌داند و همچنین در قسمتی دیگر، مثال‌آء مال نبودن ماده ۶ کنوانسیون ۱۹۵۸ فلات قاره در زمینه‌ی دعوی مذکور اصرار می‌نماید که در زمان مذکور توسعه‌ای در حقوق بین‌الملل دریاهای محسوب می‌گردد.

رویه‌ی قضایی این دیوان در راستای توسعه در حقوق بین‌الملل دریاهای فارغ از مسائل گوناگونی که در باب صلاحیت‌های ماه‌گیری مطرح می‌نماید در قضیه‌ی مربوط به تحدید حدود دریایی در ناحیه خلیج چین (۱۰ ژانویه ۱۹۸۲)، اقدام به تشکیل شعبه‌ای در این زمینه می‌نماید که امر بدیع و توسعه‌ی قابل توجهی محسوب می‌گردد. از سویی دیگر باز دیوان در قضیه‌ی مربوط به فلات قاره (جابه‌جایی لیبی و مالت ۳ ژوئن ۱۹۸۵) در اقدامی نوین بحث تناسب و معیار آن در حقوق بین‌الملل دریاهای را بیان می‌دارد و از اصل منصفانه و خط منصف نیز یاد می‌نماید. همچنین دیوان در قضیه مربوط به تحدید حدود دریایی در منطقه میان گرینلند و یان ماین (دانمارک علیه روتر ۱۱ ژوئن ۱۹۹۳) از تأثیرات اوضاع و احوال خاص بر ترسیم خط میانه سخن به میان می‌آورد. فارغ از این مباحث در دعاوی دیگر دیوان در تحدید حدود مرزهای دریایی کشورها نیز اصولی را می‌نماید، که همه‌ی این مسائل توسعه‌ی بدیعی در حقوق بین‌الملل دریاهای محسوب می‌شود.

یکی دیگر از نهادهای تأثیرگذار در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریاهای توسط رویه‌ی قضایی خویش، «دیوان بین‌المللی حقوق دریاهای»^۲ می‌باشد. از زمان استقرار دیوان یعنی از اکتبر ۱۹۹۴ تاکنون، بیش از ۱۹ سال می‌گذرد. در این مدت ۲۲ پرونده در پیشگاه دیوان مطرح شده است. که در مورد بسیاری از آن‌ها آراء و دستورات لازم صادر شده است. اولین

1. International Court of Justice (ICJ)

2. The International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS)

جلسه دادگاه در اکتبر ۱۹۹۶ در مقر آن در شهر هامبورگ تشکیل شد و دیوان آیین‌نامه داخلی خود را تصویب نمود. یک ماه بعد از آن نیز اولین دادخواست از سوی «سنت وینست گردن» به طرفیت «گینه» بر اساس ماده ۲۹۲ کنوانسیون و جهت آزادسازی فوری کشتی و خدمه‌ی آن به دادگاه تسلیم شد. رأی این پرونده نیز سه هفته پس از ثبت دادخواست صادر شد. گرچه متعاقباً طرفین اختلاف در فوریه ۱۹۹۸ با یکدیگر توافق نمودند که دیوان وارد ماهیت دعوی شود و بدین صورت اولین رسیدگی ماهوی در دیوان رقم خورد. در این پرونده مسائلی همچون حقوق و وظایف دولت ساحلی، آزادی دریانوردی و تعقیب فوری مطرح گردید. که دیوان در رأی صادره در اول ژوئیه ۱۹۹۹ به تفصیل به هریک از این موضوعات پرداخت. سومین و چهارمین پرونده مطرح‌شده نزد دیوان شامل دادخواست‌هایی بود که از سوی زلاندنو و استرالیا علیه ژاپن جهت تعیین اقدامات موقت در خصوص ماهی تن جنوبی مطرح شده بود. از آنجاکه طبق بند ۱ ماده ۲۹۰ کنوانسیون، دیوان نه تنها برای حفظ حقوق طرفین اختلاف بلکه می‌تواند به منظور "جلوگیری از صدمه جدی به محیط‌زیست دریا" اقدامات موقتی که مقتضی می‌داند، اعمال نماید، دستورات دیوان از منظر حفاظت از محیط‌زیست دریایی که یکی از اهداف اصلی کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهاست، اهمیتی دوچندان می‌یابد. در روندهای بعدی این دیوان نیز همین رویه در خصوص آزادسازی فوری کشتی‌ها و محیط‌زیست مشاهده می‌گردد.

درواقع باید بیان داشت که روزبه‌روز بر تعداد قضایای مطروحه نزد دیوان افزوده‌شده و این خود بیانگر نقش روزافزون رویه‌ی قضایی دیوان در تحولات مربوط به حقوق دریاهاست. با این حال عده‌ای از صاحب‌نظران همیشه از تعداد مراجع بین‌المللی ابراز نگرانی کرده و آن را خطری برای توسعه متوازن و هماهنگ حقوق بین‌الملل دانسته‌اند. اما باید اذعان نمود که پیش و پس از تشکیل دیوان بین‌المللی دادگستری، مراجع متعددی (نظیر دیوان‌های داوری موقتی، کمیسیون‌های مختلط و...) وظیفه رسیدگی به اختلافات بین‌المللی را بر عهده داشته‌اند. لذا گرچه این نگرانی در خصوص انتزاع و پدیدار شدن حقوق بین‌الملل همیشه وجود داشته و دارد اما در عمل تعدد مراجع رسیدگی بین‌المللی (حتی مراجع دائمی بین‌المللی نظیر دیوان بین‌المللی حقوق دریاهای) نه تنها چنین خطری ایجاد ننموده بلکه تأثیر مثبتی در توسعه حقوق بین‌الملل داشته‌اند. در همین راستا دیوان بدون آنکه الزامی داشته باشد، در آراء و دستورات صادره همیشه به رویه خود و دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده‌های پیشین توجه داشته تا در عین رسیدگی به موضوع اختلاف، از خود میراثی هماهنگ و متوازن در نظام حقوقی بین‌المللی دریاهای بر جای گذارد.

البته در کنار این دو مرجع باید از مراجع داوری نیز سخن به میان آورد که می‌توانند نقش مهمی در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریاها داشته باشند. برای مثال فیلیپین در ۲۲ ژانویه ۲۰۱۳ طی بیانیه‌ای رسماً قصد دولت خود را مبنی بر ارجاع اختلاف دریایی خود با چین در دریای چین جنوبی را به یک دیوان داوری اعلام داشت. ماده ۲۸۷ کنوانسیون سازمان ملل در خصوص حقوق دریاها مصوب ۱۹۸۲ (لازم‌الاجرا شده در ۱۹۹۴) سازوکار جالبی را برای حل اختلافات مقرر نموده است که بر اساس آن دول عضو مختارند یکی از چند شیوه حل و فصل اختلافات مذکور در این ماده را جهت اختلافات احتمالی با سایر دول عضو برگزینند:

۱- ارجاع اختلاف به دیوان بین‌المللی حقوق دریاها

۲- ارجاع اختلاف به دیوان بین‌المللی دادگستری

۳- ارجاع اختلاف به یک دیوان داوری عام (ضمیمه شماره هفت کنوانسیون)

۴- ارجاع اختلاف به یک دیوان داوری خاص (ضمیمه شماره هشت کنوانسیون).

که رویه‌ی هر یک از این مراجع می‌تواند منجر به توسعه در حقوق بین‌الملل دریاها گردد. عطف توجه به این موضوعات، مسئله‌ی اصلی پژوهش آن است که رویه‌ی قضایی بین‌المللی به چه نحوی در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریاها نقش داشته است؛ که البته بررسی این موضوع نیازمند تحلیل در راء بین‌المللی موجود در این زمینه می‌باشد، چراکه این محاکم و مراجع با هم‌افزایی مابین حواس در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریاها نقشی حیاتی داشته‌اند و این ایفای نقش در احکام آنها دجلی هست. بررسی این موضوعات می‌تواند مشخص‌کننده‌ی چگونگی و نحوه‌ی این توسعه در حقوق بین‌الملل دریاها قلمداد گردد که خلاء تحقیقاتی یا مسئله‌ی اصلی این پژوهش به شمار می‌آید. حال با توجه به این مباحث پژوهش پیش‌رو خواهد کوشید تا ضمن در نظر داشتن مفهوم توسعه در حقوق بین‌الملل دریاها و تأثیر رویه‌ی قضایی بین‌المللی در آن، با توجه به آراء و احکام داوری موجود در حقوق بین‌الملل دریاها، به نقش رویه‌ی قضایی در توسعه‌ی حقوق بین‌الملل دریاها (تحدید حدود، محیط زیست و کشتیرانی) بپردازد.

در پایان نویسندگان این اثر بر خود وظیفه می‌دانند که از زحمات و الطاف جناب آقای دکتر عباس حسینی نیک (مدیر انتشارات وزرین مجد) کمال تشکر و قدردانی را به عمل آورند.

دکتر علی صابر نژاد، پری حسین پور

تابستان ۱۳۹۷